

<https://www.nordnorskdebatt.no/russisk-militar-tenkning-og-norden/o/5-124-296965>

Russisk militær tenkning og Norden

Borttaget foto av Putin och två militärer

BUFFER: For Putin og Russland handler det ikke om å gjenopprette det russiske imperiet eller Sovjetunionen, men om å garantere en buffersone for å nekte USA en militær tilstedeværelse, skriver Ola Tunander. Foto: Mikhail Klimentyev

Åpne deleknapper for artikkelen

04.03.24 11:29

Ola Tunander, professor emeritus

For Russland handler det ikke om å erobre land eller å legge under seg andre folk, men om å ha en buffersone da statens eksistens er truet.

KRONIKK *Dette er en kronikk, skrevet av en ekstern bidragsyter. Kronikken gir uttrykk for skribentens holdninger.*

Statsminister Jonas Gahr Støre minner oss på Kirkeneskonferansen 2024 om den russiske invasjonen i Ukraina to år tidligere (publisert i Nordnorsk debatt den 26. februar). Med på møtet var også Sveriges og Finlands utenriksministre. Støre utgår fra at Russland fra begynnelsen ville erobre Ukraina, men at man mislyktes. Både den russiske siden og den ukrainske siden i forhandlingene sa imidlertid at Russland hadde et hovedkrav: «et nøytralt Ukraina». Russland ville ikke erobre, men nekte vestlige styrker å operere i Ukraina. Det handlet da ikke om å erobre ukrainsk territorium, men om å forhindre at Ukraina ble til en amerikansk bastion tett på Moskva. Russland ville ha en nøytral sone, en buffersone, som ville minke risikoen for et angrep fra vest, et angrep Russland ikke ville kunne forsvare seg imot.

I Nord-Europa hadde den finske og svenske nøytraliteten og norske basepolitikken en slik rolle under den kalde krigen. Jonas Gahr Støre tar opp Kirkeneserklæringen fra 1993, som opprettet et fungerende praktisk samarbeid mellom Russland og de nordiske landene i nord, Barents-samarbeidet, på initiativ av utenriksminister Thorvald Stoltenberg. Jeg redigerte i 1994 en engelsk bok sammen med en kollega med bidrag av de norske og russiske utenriksministrene Holst og Kosyrev og med forord av Stoltenberg. For Russland handlet det om en avspenningssone, som ville kunne minske risikoen for et amerikansk angrep. Russland ville forhindre utplassering av amerikanske våpensystemer tett på russiske vitale interesser.

Mens man i USA tenker i termer av «avskrekking» og å «demme opp for fienden», tenker russere i termer av en «buffersone» for å beskytte vitale interesser. Russisk tenkning er preget av angrepene til Karl XII, Napoleon og Nazityskland, som alle gikk dypt inn i Russland. De ble beseiret, men mer enn 25 millioner russere ble drept i den andre verdenskrig. Den kalde krigens Sentral-Europa med Polen og andre land handlet egentlig ikke om et sovjetisk imperium, men om en kontrollert buffersone for å

forhindre at krigen enda en gang ville bli ført på russisk territorium med drap på titalls millioner russere.

Sommeren 1992 reiste min kollega Robert Bathurst og jeg sammen med amerikanske militærhistorikere til Russland. Nesten alle deltakerne var fra USAs etterretningstjenester. Robert hadde vært tolk mellom president Eisenhower og Khrusjtsjov, han hadde hatt ansvar for den hete linjen mellom Washington og Moskva, og vært sjef for «U.S. Naval Intelligence Europe». Vi samtalte i St. Petersburg med Vladimir Tjerebnikh, på 70- og 80-tallet første vise-stabssjef for Leningrads Militærområde med ansvar for å planlegge det militære angrepet i Nord-Europa, som ville blitt satt inn ved en storkrig.

Vi inviterte ham til Oslo. Der var også tidligere forsvarssjef Fredrik Bull-Hansen og hans etterretningssjef Jan Ingebrigtsen. Generalløytnant Tjerebnikh sa at ved et vestlig angrep ville styrkene i Leningrad, Petrozavodsk og Kandalaksja okkupere Finland (muligens litt av Nord-Sverige), mens styrkene i Murmansk ville ta Finnmark. Man ville slå ut Bodø og også andre flybaser i Nord-Norge. Hvis USA benyttet seg av svenske flybaser ville også disse bli slått ut, men man ville ikke erobre Sverige. «Å ta Sverige var ikke nødvendig», sa han. Men det sovjetiske flyvåpenet ville ikke kunne ta ut disse flybasene med konvensjonell bombing uten å tape altfor mange fly. Man ville ha satt inn atomvåpen.

Sveriges forsvarsminister Sven Andersson (1957-73) hadde en hemmelig «deal» med USA om å ta imot amerikanske fly på svenske flybaser allerede fra første dag i en krig, men statsminister Olof Palme (1969-76; 1982-86) var ikke enig. Han overleverte ikke denne «dealen» til den nye statsministeren Thorbjörn Fälldin i 1976. USAs bruk av svenske flybaser ville gjøre Sverige til måltavle for sovjetiske atomvåpen.

Russisk tenkning utgikk fra to typer av buffersoner, en «indre sone» av kontroll og en «ytre sone» der man ville nekte USA ethvert nærvær. Dette er en parallell til tenkningen for amerikanske hangarskip. De vil opprettholde en indre sone av «Sea Control», der man kan operere egne skip. Utenfor denne sonen vil man opprette en sone av «Sea Denial», der egne fly og ubåter vil nekte motparten å operere.

Russisk tenkning bygger på den samme idéen med en «indre sone» av kontroll og en «ytre sone» av nektelse. Tjerebnikh sa: «Vi hadde en avtale med finnene, men vi stolte ikke på dem». Finland og Finnmark tilhørte den «indre sonen», mens russerne ville nekte amerikanere å operere fra den «ytre sonen» (Sverige og Norge i øvrig). Man ville slå ut de amerikanske basene. Det er grunn til å anta at den russiske planleggingen er den samme i dag. Geografien er ikke forandret.

Den russiske eliten tror seg ikke kunne kontrollere fremmed territorium i fredstid. Erfaringen fra Polen på 80-tallet, sier alt. Det finnes russiske offiserer som drømmer seg tilbake til egen storhet akkurat som noen svenske offiserer. Men dette har ikke noe med praktisk politikk å gjøre. For Russland handler det ikke om å erobre land eller å legge under seg andre folk, men om å ha en buffersone da statens eksistens er truet.

Russland var fornøyd med Minsk-avtalen fra 2015. Den ga Russland en garanti om et nøytralt Ukraina. Da Ukraina ikke lenger holdt fast ved avtalen ble dette sett på som en krigserklæring. Under samtalene i Istanbul i mars 2022 var Russlands «hovedkrav» et «nøytralt Ukraina», sa Ukrainas delegasjonsleder David Arakhamia. «Alt annet var kosmetisk». Forhandlingene var en «suksess» sa en annen deltaker i delegasjonen, Oleksij Arestovytsj. «Vi åpnet champagneflasken», men Storbritannias statsminister Boris Johnson reiste til Kyiv og sa, ifølge Arakhamia: «Vi skulle ikke signere noe». «Let's just fight». Hvis britene ikke hadde grepet inn kunne vi fått et nøytralt Ukraina og unngått den fortsatte krigen.

Store deler av Ukraina vil falle innenfor «den indre sonen av kontroll», mens resten vil falle innenfor «den ytre sonen av nektelse». For Russland handler det ikke om å gjenopprette det russiske imperiet eller Sovjetunionen, men om å garantere en buffersone for å nekte USA en militær tilstedeværelse.

I en storkrig er problemet for de russiske nabolandene om de vil falle innenfor «den indre» eller «ytre sonen»? De første risikerer å bli okkupert, mens de senere risikerer å få sine flybaser slått ut av missiler (nukleære missiler hvis slike våpen allerede var blitt benyttet).

Russland vil neppe gå inn med tropper i Sverige eller i Norge vest for Finnmark, men USAs baser vil bli tatt ut av russiske hypersoniske missiler. Missilteknologien har blitt utviklet raskt i de siste årene. Vårt luftforsvar kan neppe ta ut disse missilene. Mens man i USA tenker i termer av basering av fly og missiler nær Russland for å «avskrekke», tenker russerne i termer av USAs planlegging for et angrep på Russland.

For landene i den «indre sonen» vil det viktigste være å sikre avspenning for å forhindre en krig. Etter at Finland aksepterte NATO-medlemskap i april 2023, sa Russland at det ville få konsekvenser. Vladimir Putin sa i desember at Russland vil gjenopprette «Leningrads Militærområde». Dette Militærområdet ble avskaffet etter den kalde krigen, men vil nå bli gjenopprettet for å organisere angrepet mot Finland ved en storkrig. Russland vil slå ut amerikansk infrastruktur og okkupere Finland og Finnmark.

For landene som ligger i den «ytre sonen» gjelder også å sikre avspenning og å forhindre baser for USAs missiler og fly som kan bli satt inn mot Russland. Slike våpen vil åpne for et russisk pre-emptivt angrep. Da alle NATO-landene hadde gitt grønt lys til svensk NATO-medlemskap, sa man på russisk side at det ville ha «konsekvenser for Sverige». Det er sannsynlig at Russland nå vil rette missiler mot de 17 baser som USA har fått aksept for i Sverige. Risikoen for et russisk pre-emptivt angrep var også grunnen for norsk basepolitikk fra 1949. Norge ville unngå russisk uro og unngå russisk grunn til å slå til mot norsk territorium. Statsminister Støre har grunn til å lære fra norsk historie og forsøke skjønne hva som er sentralt i russisk militær tenkning. Kanskje kan han også få våre nordiske naboer til å tenke annerledes. Hvorfor de nordiske land i de siste årene har valgt den motsatte policyen er for meg ubegripelig.

Referanser:

- Om Robert Bathurst og Sven Andersson (og deres kontakter), se Ola Tunander, Navigationsexperten (Stockholm: Karneval Förlag, 2021, sid 83–94). Se også Ola Frithiofson, "Ett amerikanskt hydrofonsystem etableras i svenska vatten", Historisk tidskrift, 141:2, 2021. <https://www.historisktidskrift.se/index.php/june20/article/view/183/142>
- Om Generalløytnant Tjeremnikh, se Ola Tunander, Det svenska ubåtskriget (Stockholm: Medströms förlag, 2019), sid 238–240. Den svenske överbefälhavaren general Bengt Gustafsson publicerte i 2008 et dokument fra den svenske etterretningstjenesten MUST (Militära Underrättelse- och Säkerhetstjänsten) om den sovjetiske planleggingen for et angrep mot Nord-Europa for «Parallel History Project on NATO and the Warsaw Pact» (Zurich/Washington). Dokumentet utgikk fra samtaler med general Tjeremnikh. Det viste seg imidlertid at det var jeg som hadde skrevet dokumentet. Jeg hadde overlevert det til den svenske forsvarsattacheen i Oslo, og det hadde siden blitt presentert som MUSTs eget dokument. Informasjonen fra MUST-dokumentet fantes allerede publisert i min bok Murer: Essäer om makt, identitet och territorialitet (Ålborg: Nordisk sommeruniversitet, 1995).
- Om hangarskipenes (egentlig Carrier Battle Groups) "Sea Control" og "Sea Denial", se Ola Tunander, Cold Water Politics: The Maritime Strategy and Geopolitics of the Northern Front ([Doctoral Dissertation] London: Sage Publications, 1989).
- Intervju med Arakhamia ("Intervista a David Arakhamia: Mosca e Kiev nel marzo 2022 arrivarono ad un accordo di pace"). YouTube, Nov. 26, 2023. <https://www.youtube.com/watch?v=TXa89zjpDI>
- Intervju med Arestovytsj ("Oleksiy Arestovych: Zelenskyy's challenger"), YouTube, Jan 14, 2024. <https://www.youtube.com/watch?v=sehuAOw0-NI>
- Om hypersoniske missiler og om muligheten å skyte ned dem, se Brad Lendon, "Russia used an advanced hypersonic missile for the first time in recent strike, Ukraine claims", CNN, 13 February 2024. <https://edition.cnn.com/2024/02/13/europe/ukraine-russia-zircon-hypersonic-missile-intl-hnk-ml/index.html>; se også Brad Lendon, "What to know about hypersonic missiles fired by Russia at Ukraine", CNN, March 9, 2023. <https://edition.cnn.com/2022/03/22/europe/biden-russia-hypersonic-missiles-explainer-intl-hnk/index.html> ; Se også "Hypersonic weapons", Carnegie Endowment for International Peace, <https://carnegieendowment.org/programs/npp/hypersonic/> Masao Dahlgren, Getting on Track: Space and Airborne Sensors for Hypersonic Missile Defense (CSIS, December 18, 2023). https://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/2023-12/231218_Dahlgren_Getting_Track_0.pdf?VersionId=gyTyKePGImFvnZmTgQY5.GidZ0jfGh4 ; <https://www.csis.org/events/getting-track-space-and-airborne-sensors-hypersonic-missile-defense>
- Om amerikansk tenkning om basering av fly og missiler nær grensen for å «avskrekke», se James Black, Stephen J. Flanagan m.fl, «Enhancing deterrence and defence on NATO's northern flank: Allied perspectives on strategic options for

Norway”, RAND, March 25, 2020. https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR4381.html ; Se også «Tilleggsavtale mellom Norge og USA om forsvarssamarbeid» <https://lovdata.no/dokument/TRAKTAT/traktat/2021-04-16-3>

- Om Putins påstand om å gjenopprette Leningrads Militærområde, se “Finland's accession to NATO leads to creation of Leningrad Military District — Putin”, Tass, December 17, 2023. <https://tass.com/politics/1722431>
- Om norsk basepolitikk, se Knut Einar Eriksen & Helge Pharo, Kald krig og internasjonalisering 1949-1965, Norsk utenrikspolitikk, Bind 5 (Oslo: Universitetsforlaget, 1997) sid. 32-33.

Les mer om: artikkelene

- [Krigen i Ukraina](#)
- [Russland og vesten](#)
- [Minsk-avtalen](#)
- [Norge mellom USA og Russland](#)